

עפרי בארץ הזוועות

שי רודין

אספלט, מיכל פיטובסקי, כתר הוצאה לאור, 2012, 309 עמ'.

המאיר את הישראליות ולמעשה מצליח להקפיא אותה ולהעביר תמונה מימטית קשה של המתרחש מסביבנו. לא בכדי הרומן מתרחש בירושלים, המהווה פסיפס אנושי בין דתות ולאומים, אולם ירושלים שמעוצבת ברומן אינה "ירושלים של זהב" כי אם ירושלים של מטה. בית הספר מתואר כמקום אלים שבו הילד נאבק על הישרדותו. הלימודים מוצגים כדבר שולי, בעוד שהדרמה

ספרה של מיכל פיטובסקי, **אספלט**, מתארספֶרהנידחתבספרותהעברית: בית הספר, ובהתאמה, גיבורותיו הן שתי תלמידות: עפרי, בת האחת-עשרה, ומורן, בת החמש-עשרה. שתי הגיבורות מתבוננות במהלך הרומן בבני כיתתן, במורותיהן ובהוריהן, התבוננות החורגת מן המבט הילדי בעולם המבוגרים. דווקא המבט של מי שנתפס כשולי – ילדים ונערים – הופך למבט נוקב

ד"ר שי רודין הוא מרצה בחוג לספרות עברית וכללית במכללת לוינסקי לחינוך, תל-אביב. ספרו **אלימויות: על ייצוגיה של האלימות בספרות העברית החדשה** (2012), יצא לאור בהוצאת רסלינג.

כזרה למקום ולהתרחשויותיו, ילדה בת אחת־עשרה שחיה במציאות קשה לפענוח, שחוקיה אמנם מתבהרים לה לאיטם, בדומה לקודים שאליס הצליחה לפענח תוך כדי השהייה בארץ הפלאות וההתוודעות ליצוריה, אולם ההיגיון העומד מאחוריהם נסתר ממנה ומותיר אותה בתחושת זרות וניכור. הניכור הקשה שחשה עפרי כלפי סביבתה מועבר באמצעות מוטיב השתיקה, שכן הסמכות הסיפורית מצויה בידי המספרת המוסרת את האירועים, ומולה, בולטת עפרי בשתיקתה המתמשכת. היא אינה מספרת למורותיה או לסמכויות הבית ספריות האחרות על ההתעללות הקשה שהיא עוברת; על כך שבני כיתתה מכים אותה בבית הספר ומחוצה לו, הודפים אותה מאוטובוס נוסע, מפעילים נגדה אלימות פיזית, מילולית ומינית, והיא אף ממדרת את הוריה מהמציאות הגרוטסקית שהיא חיה בתוכה, משלימה עם אוזלת ידם להושיעה.

צורחות ולא מדברות

השתיקה המאפיינת את עפרי חוברת לעיוורון המאפיין את סביבתה. כאשר היא מאחרת לכיתתה לאחר שהוכתה, היא זוכה בצעקות המורה,

המרכזית היא דרמת ההישרדות של הגיבורות – הישרדות גופנית ונפשית כאחת. לא בכדי, אחת מבנות כיתתה של מורן, נוי, מחליטה לפרוש מבית הספר ומסתגרת זמן ארוך בביתה. בזמן זה היא משילה מעל גופה קילוגרמים רבים, וזאת על מנת להתאים לדרישות שסביבתה מעלה באשר להופעה החיצונית של נערות; כמו כן הגיבורות חשופות למין, לסמים, לאלכוהול, מרכיבים המשויכים לעולם המבוגרים והופכים לבני בית בעולם הילדים.

רומן חניכה

שתי הגיבורות מוצגות כ"אחרות" על רקע הסובב אותן: הורים אדישים שהתעייפו מן התפקיד ההורי, מורים ששכחו כיצד מדברים וצועקים את דבריהם תוך אובדן רגישות מוחלט כלפי התלמידים ומתוך רצון לשרוד, רצון הדוחק כל אפשרות לאינטראקציה ממשית בין המורה לתלמיד, ובני הכיתה, שבשני המקרים מתוארים כריקנים, כאלמים וכחסרי כיוון של ממש.

את רומן החניכה שלפנינו ניתן לקרוא בזיקה לרומן **הרפתקאות אליס בארץ הפלאות** ללואיס קרול. בדומה לאליס, גיבורת הספר, עפרי (ובמידה רבה גם מורן) מתוארת

לנקוט באלימות ולשעתק את מעשי מדכאיה. עם זאת, סיומו הקשה של הרומן, שבו עפרי, לראשונה, מוצאת את עצמה נוקטת באלימות, ממחיש כיצד גם מי שעומדת נדהמת מול האלימות הקשה, מאמצת אותה, לא מתוך שעתוק הדפוס אלא מתוך רצון להילחם עבור הילד אותו היא אוהבת.

כיצד ניתן לשרוד במציאות אלימה? כיצד ניתן להפנים קודים אלימים? הספר מתמודד עם שתי שאלות אלה באמצעות שתי דמויות אנטגוניסטיות, מעין אנטי־גיבורות, הצופות בחברה שמסביבן מתוך תחושת ניכור, ריחוק, חוסר שייכות, וכן מתוך מודעות למיקומן השולי ולעמדה הקורבנית שמיקום זה גוזר עליהן. לא בכדי, בוחרת עפרי להתחפש לגורילה בפורים. תחפושתה מוחקת בן רגע את נשיותה המתהווה ואת אנושיותה, ומשלבת אותה בהצלחה במעגל האלים האופף אותה. מאפשרת לה להיות רואה ובלתי נראית בעזרת המסכה שהיא עוטה על פניה, ומנגד, לקרוא תָּגֵר על הנורמות המגדריות הקיימות המעודדות את בנות גילה להתחפש למלכות ולנסיכות ולהבליט את נשיותן כמו גם את פגיעותן. מורן, שחוה מספר מופעים אלימים מצדן של סיגל וחברותיה (ולמשל הטחת ראשה

ובהתקפות המשתיקות אותה וודאי שסותמות את הגולל על ניסיון לספר את אשר עבר עליה. כאמור, המורות ברומן מתוארות ככאלו שאינן מדברות אלא צווחות. הנתק התקשורתי בין התלמידים לבין המורים הנו חריף, וניכר כי לא זו בלבד שהמורות אינן מסוגלות לתקשר עם תלמידיהן, אלא גם שאלו הראשונות ויתרו לחלוטין על כל ניסיון לקיים תקשורת שכזו. בית הספר מתואר כשדה קרב דרוויניסטי, שבו החזקים רומסים את החלשים וההוראה הופכת לתפאורה שולית למעשה המרכזי: האקטים האלימים המאפיינים את התלמידים – בנים ובנות כאחד. שכן האלימות ברומן **אספלט** איננה נחלתם של הבנים, כפי שמקובל לחשוב, והיא ניתנת לאיתור גם בקרב הבנות. אלו נחלקות לכאלה המאמצות את הדפוסים האלימים של הבנים, מזה, ולכאלה המפגינות הערצה כלפי דפוסים אלו, מזה.

שלוש הבחירות הניצבות בפני עפרי ברומן הן לחבור למדכאיה (או להפעיל מולם אלימות), לבחול בבית הספר ולהסתגר בביתה (כפי שעושה נוי, הגוזרת על עצמה אלימות מרחבית מרצון ולמעשה כולאת את עצמה בבית על מנת להתגונן מפני האלימות) וכן, להפוך לקורבן. עפרי הופכת לקורבן, שכן היא מסרבת

מעטים הרומנים שמצליחים לטלטל את הקורא כפי שעושה **אספלט**. לפנינו רומן נוקב, ישיר ובלתי מתפשר המספר את סיפורה הכואב של החברה הישראלית ושל מערכת החינוך, המהווה בבואה של חברה זו. לפניו, רק רומנים בודדים, דוגמת **התגנבות יחידים** ליהושע קנז, עסקו בחניכה של בני נעורים כמשקפת את פניה המשוסעים של החברה הישראלית. דבריה של מורן מדגימים זאת היטב:

אני חושבת שבית ספר, מעניין אותך רק דבר אחד – שנישאר בחיים. ברצינות. לאף אחד כבר לא אכפת אם נעשה בגרויות, או אם יהיה לנו עתיד, או אפילו אם אנחנו לומדים משהו בעל ערך. אנחנו סתם יושבים שם ובוהים. ואתה יודע, כל עוד אנחנו בוהים, אנחנו לא מתים מסמים או בדקירות או בתאונות דרכים. ותכלס, זה הגיוני. אנשים שהכרתי שנזרקו מבית ספר הם היום מתים [...].

הם רוצים שנישאר בחיים כדי שנלך לצבא. עד הצבא בית הספר דואג שתישאר בחיים, אבל ברגע שאתה מתגייס, זין בעין, טוב למות בעד ארצנו (עמ' 262–263).

שכן אם כך בני הנוער חווים את האתוס הציוני, הרי שהדבר מלמד על מות הציונות. ומכאן, שהרומן

(בשולחן), בוחרת להתרחק מההווי הבית ספרי ומתאהבת בדב, נער הסובל מסכיזופרניה, המקיים אתה קשר המבוסס על שליטה. שליטתו בה באה לידי ביטוי הן במגעים המיניים האלימים (המציגים יחסי מין סאדו-מזוכיסטים) והן באופן שבו הם מתקשרים ומתנהלים: דב מכתיב את אופי הפגישות, את תדירותן, מאפשר לעצמו לקיים מערכת יחסים פתוחה, ממעט להתקשר למורן ומעביר לה שדרים אמביוולנטיים לפיהם הוא אוהב אותה, מזה, ומתעלם מקיומה, מזה. מי שהתבוננה בסלידה באלומות שמסביבה וביקשה לבדל עצמה, מכניסה את האלימות אל ביתה ואל מיטתה וממחישה כיצד הדפוסים האלימים דבקים גם באלו המאמינים שהם חסינים מפניהם.

רומן כואב

סיומו של הרומן מפגיש את שתי גיבורותיו בנקודה הקשה שבו עליהן לבחור בחיים או במוות. הבחירה בחיים אינה מוצגת כ"הפי אנד" אלא דווקא כבחירה מייסרת. הנערות הצעירות משלימות עם כך שהכיעור נכנס למחזור הדם, ושהאלימות היא־היא המציאות שאופפת אותן ועתידה ללוות את המשך חייהן.

מיקומם בתוך החזון האפוקליפטי המשורטט ועל תפקידם – מתבוננים סבילים במציאות הקשה, קורבנות הנכנעים למציאות זו, מקרבנים, או כאלו שטרם איבדו את אמונתם בעתיד.

הכואב שלפנינו, שנכתב בתנופה סיפורית יוצאת דופן של סופרת מוכשרת שעתידה להפוך לאחד הקולות הספרותיים החשובים בישראל, מכריח את קוראיו להתעמת עם מציאות זו ולתהות על

